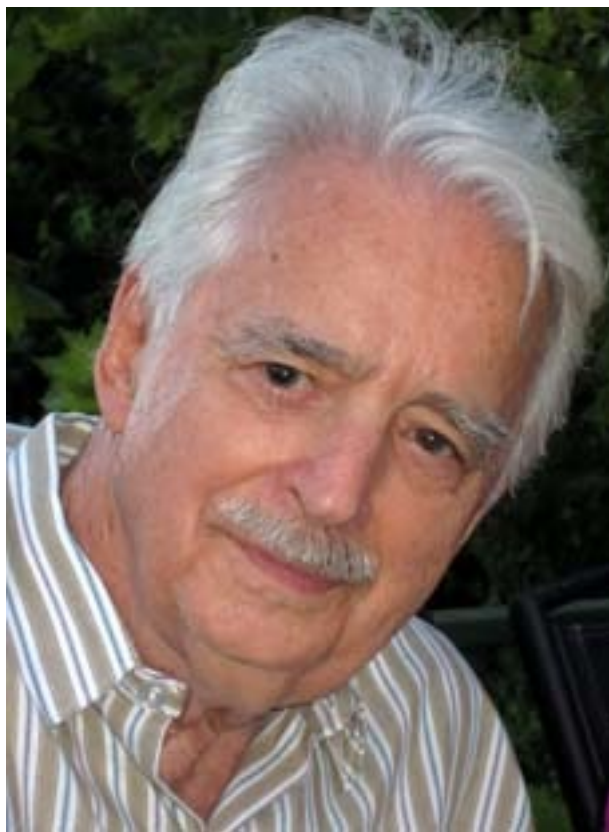

Interjú Csapó Endrével

Megjelent az Új Zélandban megjelenő Magyar Szó c. irodalmi és társadalmi folyóirat 2012. évfolyam 107–108–109 számában. Az interjút Szentirmay Klára, a Magyar Szó kiadó-főszerkesztője készítette.

„A Magyar Élet és főszerkesztője Csapó Endre cselekvő létevel, hetente megjelenő nívós lapszámaival, írásaival fontos nemzetmegtartó szerepet vállal a diaszpórában. Erről mindenki

meggyőződhet, aki rendszeres olvasója a Magyar Életnek... Őszinte, mértéktartó, humánus gondolkodású és szerény közéleti ember. Nélküle és lapja nélkül nem találnánk igazi önmagunkra, nemzetünkre, de nem lenne olyan minőségű az ausztráliai magyar diaszpóra sem, mint amilyennek alkalmunk volt megismerni és több ízben méltatni.”

Így emlékezett meg 2008 júniusában Budapesten Bakos István, a Bethlen Gábor Allapítvány Kuratórium elnöke Csapó Endréről és a Magyar Életről a Magyar Örökség Díj kitüntetés átadása alkalmával. Ám Csapó Endrét számtalan megérdemelt kitüntetéssel elismerték az éveken át.

Nagy örömünkre Csapó Endre interjút adott Szentirmay Klára főszerkesztőnek, amikor márciusban Sydneyben járt.

Milyen volt Csapó Bandinak gyermeknek lenni?

A Vas megyei Répcelakon születtem, három héttel azután, hogy IV. Károly, akkor még törvényes magyar király, néhány kilométerrel odébb, Círák határában egy kis repülőgéppel leszállt. Ez volt az első találkozásom az élő történelemmel. A Csapó család hamarosan tovább költözött, ahogy lakást kapott Sárváron, közelebb a szombathelyi Hangya kirendeltséghez, amelynek alkalmazásában apám a Hangya üzletek Vas megyei ellenőre volt. A Hangya, szövetkezeti alapon, országosan, főleg falvakban vegyesáru boltokat létesített még a XIX. század végén, hogy a liberális rablóvilágban tisztességes áron tudjanak vásárolni a falusiak. Sárváron tanítóm, Varga Endre akkor menekült Felvidékről. Megtanultuk tőle Trianont, akkor már értelmesen találkoztam a történelemmel. Tízéves voltam, amikor apámat kinevezték Veszprém megye Hangya elosztó raktára főnökének. A család, még nem mondtam, hárman voltunk testvérek, bátyám és húgom, egy kistestvér meghalt. Középiskolás korban mindhármunk felsőkereskedelmi iskolát végeztünk, „kereskedelemé a jövő” – mondta apám, bár ő gimnáziumban érettségizett. Persze egyikünk sem lett kereskedő.

Milyen volt a családi környezeted?

Szerény polgári családi életünk volt, a szükségesek megvoltak, Anyuka osztotta be Apa fizetését, nem volt vendégeskedés, utazás csak ahova kerékpárral eljutottam, főként a Balatonra, de Pestre is felhajtottam. Iskolai csoportos kirándulással eljutottam Ragúzába, jó eredményeim jutalmául. Úgy volt természetes, hogy női feladat templomba járni, már nagyobbak voltunk amikor megtudtuk, hogy apánk református. Érdekes volt, csupány ennyi. Mi katolikusok lettünk. Ennek a meséje az, hogy amikor a bátyám megszületett, szépen felöltöztek, elvitték a református paphoz, aztán kopognak, kopognak, nem nyitnak ajtót, azt mondja apám – hát menjünk akkor a pápistákhoz. Szóval ennyire nem volt nagy kérdés, hogy melyik felekezet. A lényeg az, hogy szülői részről szigorú erkölcsi nevelést kaptunk. De azt azért eltitkoltam, hogy a nagy lelkesedésben, ami megelőzte Felvidék egy része visszacsatolását – megint a történelem –, jelentkeztem szabadcsapatba, persze elzavartak, menj vissza fiú az iskolába, neked az a kötelességed.

Milyen volt kikerülni az életbe?

A háborús készülődés miatt a gabonakereskedelmet állami ellenőrzés alá vették, a Hangya Szövetkezet kapta a feladatot megszervezni. Az önálló vállalat Futura nevet kapott. Első munkahelyemként a veszprémi főbizományosság könyvelője lettem. Ez már tetszett, itt lehetett igazán tanulni gyakorlati kereskedelmet. Iskolában sokat szenvedtem, öt órát ülni, és hallgatni a sok buta feleletet. Átrendeztem volna az oktatásügyet. A könyvelési módszert is

kritizáltam magamban. Tíz év után apám a budapesti szövetkezeti központban kapott újabb, magasabb beosztást, a család a fővárosba költözött 1941-ben. A Hombárnál kaptam állást, ugyancsak gabona és terménygazdálkodási, úgy gondolom állami vállalat volt.

A vidéki élet után milyen volt a fővárosi?

Abban az időben már érdeklődtem országos dolgok iránt, politikai pártok ugyan nem érdekeltek, de voltak a haza gondjaival komolyan foglalkozó fiatalok társaságai – egyik a Magyar Közösség a Kecskeméti utcában –, azokat látogattam, főleg egyetemisták jöttek ott össze, Teleki Pál támogatta őket, amíg élt. Egyik gondjuk volt, gondolom Szabó Dezső nyomán, hogy az ország minden jelentős pozíciójában a magyar magyarok kisebbségben vannak, az ország egyre-másra a német magyarok és a zsidó magyarok birtokába kerül. Nem voltak szélsőségesek, az elgondolás szerint a magyarokat rá kell ébreszteni, hogy tanuljanak, dolgozzanak és tartsanak össze. 45 után ezeket üldözték, akkor tényleg szervezkedtek, de már a kommunizmus ellenében. Élénk szellemi élet jellemezte ezt a kort, reformkornak indult, ha nem jött volna a háború. Én is megfogalmaztam egy régi gondolatot, hogy a kereskedelmi oktatást gyakorlati műhelymunkával kell értelmessé tenni, összekapcsoltam a szövetkezeti eszmével, ami kedvencem volt. Tanulmányt készített, aminek címe Önállósító iskolaszövetkezetek. Akik elvégzik, állami kölcsönt kapnak üzletnyitásra, amit majd visszafizetnek. Röviden: a magyart kereskedő szelleművé kell tenni. Ezt a dolgot megküldtem az akkori ellenzék vezetőjének, Imrédy Bélának. Fogadott, nagyon helyeselte, ha ismét módjában lesz, ezt meg kell valósítani. Bemutatott pártja egyik országgyűlési képviselőjének, Zimmer Ferencnek. Őt viszont az érdekelte, hogy dolgoznék-e az ő vállalatánál. Megegyeztünk, a halkereskedelmi vállalat üzletvezetője lettem. Milyen a sors: ő német-magyar volt. Többet volt a képviselőházban, mint a vállalatánál, ahol sokszor magam vittem a napi feladatot. Jó párszor láttam irodájában a német követet. Ismét egy kis találkozás a történelemmel.

A háború milyen sorsot tartogatott számodra?

Maradt nekem is belőle. Amikor huszonegy éves lettem, sorozáson azt mondták, egyik még spenótot – vékony gyerek voltam. Aztán egy évvel később '43-ban már nem mondták, akkor már kellett a katona. Megúszhattam volna a katonai szolgálatot egyik szemem korábbi sérülésével, de azt eltagadtam, mert hát akkor az volt a közszellem, nem is volt ember, aki nem volt katona. Én magam is hazafias kötelességemnek tartottam, hogy most katonai szolgálatra bemenjek. Bevonulás előtt néhány nappal szóltam csak a gazdámnak, aki dúlt-fült – mentesíteni tudott volna a szolgálattól. Kolozsvárra kerültem, mint újonc –

három hónapos kemény újonckiképzés után, már az újévben visszamehettem Budapestre egy hét szabadságra, de belefért egy eljegyzés is. 1944 tavaszán tartalékos tiszti iskolára rendelték fel Budapestre három hónapra. Annak a végeztével visszakerültem a kolozsvári hadtesthez, ahonnan kiküldtek Gyergyószentmiklóstra, az ottani élelmiszer elosztó központba. Óriási élelmiszer és felszerelésraktár volt, ahonnan nem csak a magyar frontot, hanem a keleti frontnak egy jó nagy szakaszát ellátták. Nagyon sok árú volt ott, például a lisztraktárban utcanevek voltak, mert eltévedtek volna az emberek, annyi liszt volt torony magasan. Ezek bádogtetős épületek voltak. Az egész intézmény könyvelését elláttam, kézdivásárhelyi Kézdy Béla őrnagy mellett pénztári ellenzárás

voltam. Kis rang, nagy feladat. Meg kell említenem, járt oda felvételezni egy tartalékos német főhadnagy, iskolai tanító, akit már hat éve nyúzott a katonai szolgálat, azt mondta nekem: nem érdekel engem, hogyan végződik a háború, de én eljövök ide, maradék életemet itt akarom eltölteni, mert bejártam Európát, Afrikát, de ilyen tiszta lelkű, becsületes, jóra való népet sehol nem láttam. Eggyé akarok lenni velük. Vajon, hol végezte? Ott voltunk két másik tisztiiskolás társammal október 31-ig.

A már kritikus időszak lehetett a román átállás miatt.

Igen, augusztus 23-án a románok átálltak, egész éjjel láttuk a végláthatatlan fénycsíkot az országúton menekülő németek járműveitől. A diplomácia kis csoportja pihenőt tartott a laktanyánkban. Már itt Ausztráliában tudtuk meg, hogy őket a szlovák partizánok „vendégül látták”, a reggeli sorakozón az emeletről mindet legéppuskázták. Történelem a javából. Akkor már nagyon közel voltak az oroszok, mi hárman parancsot kaptunk visszamenni Kolozsvárra. Ott megtudtuk, hogy minden erőt bevetnek Dél Erdély megszállására, Tordáról kiindulva. Mint tudjuk, ennek első fegyverténye volt a tordai csata, aminek azonban nem lett folytatása. Bizonyára velem együtt sok magyar katona köszönheti életét a terv elvetésének. A hangulatot jellemzi egy

epizód: Miskolczi Kálmán törzsőrmestert – kiállásra a valódinál is természetesebb hasonmás-Mussolini, amint ott állt az erkélyen – megkérdezte egy öregkatona. – Mikor szerelünk le Törzsőrmester úr? – Majd a második Isten korában fiam! – volt a válasz. Aggódóbb percében azt mondta: Majd plánétát árulunk a Városligetben! Tudni kell, az első világháború rokkant katonái, szerencsécédulkák árusításával tengették életüket. Ennél rosszabb lett: háborús hősokeket akasztottak, százezreket elhajtottak. Tudtuk, mi akkori katonák, hogy miért küzdöttünk.

Visszakerülve tehát Budapestre, hogy volt tovább?

Nagy történelmi napom volt 1944. október 15-e. Hajnali 2 tájt, laktanyaőrőség szolgálatban, az utca túloldaláról, a másik laktanya kőfalkerítéséről torkolattúz, a lövedék a fülem mellett csapódott a falba. Hallani lehetett, hogy a tettes elszaladt. Mi lehet odaát? Rossz jel, történelmi nap. Délben elhangzott Horthy fegyverletételi felhívása a rádióban. Lehetetlen, inkább állna a

csapatok élére! Délután lövöldözés zaja a fővárosban. Laktanyazárlat, felrémlik, át leszünk adva az oroszoknak. Hárman elhatároztuk, éjjel átugrunk a kőfalra, aki útunkat állja, halál fia. Nem került rá a sor, éjfél előtt a rádió indulókat sugárzott. Nincs átállás. Elmentünk aludni. Szerencsétlen lépés volt a kiugrási kísérlet, a háború attól kezdve már nem a magyar, hanem a német érdekek szerint folyt az országban, a főváros védelmét a németek rendelték el, párturalom, mindent feláldozni a győzelemért. Ennél rosszabb csak az lett volna, ha a csapatok megkapják a parancsot a németek megtámadására. Polgárháború. Kisantant-megszállás. Beláthatatlan tragédia.

Azt azért meséld el, hogyan bélyegezte meg a katonaság az életedet?

Általában kritikus szemmel nézek mindent, és akkor előfordul, hogy kinyitom a nagy számat. Szenvedek butaság láttán. Iskolában is voltak ilyen zűrök. Katonaidőmben a legnagyobb problémám akkor volt, amikor általános mozgósítást rendeltek el – ez már Szálasi idejében volt, november közepe táján –

be kellett mindenki vonuljon 18-tól úgy emlékszem 60 éves korig, ha volt már katona, ha nem. Örület. Így bevonultatták az 1900 és 1905 között született férfiakat, akik sohasem voltak katonák, mert ez a korosztály az első világháború után katonakorba kerülve nem kerülhettek be katonának, mert nem is volt szabad katonaságot tartani Magyarországnak. Egy ilyen csoporthoz odavezényeltek engem kiképzőtisztnak. Ezek mind negyven-negyvenöt éves, családos emberek voltak Budapestről. Nem is tudtak nekik felszerelést adni – kaptak egy derékszíjat, kaptak egy sapkát. Felettesem, Setényi István hadnagy – vele akasztottunk bajuszt – kiadta a foglalkozást: tisztelgési gyakorlat. Mondom neki

– itt vannak az oroszok Budafokon, állandóan repkednek felettünk, most tisztelegjünk az oroszoknak? – Ne pofázzon! – mindjárt leteremtett. Nem hagytam magam, én is megmondtam a véleményemet. Ezeket a szerencsétleneket – én voltam a felelős értük, mint napos tiszt – egyharmadát elengedtem, hogy hazamehet éjszaka a családjához, következő nap a második harmad, harmad nap a harmadik. Ezek olyan boldogok voltak, hogy otthon

lehetek néhány órára. Ez nem tudódott ki, de a következő izgalmas volt: Azt találtam nekik oktatni, hogyha nagyon közel jönnek az oroszok, akkor dobják el a sapkát meg a derékszíjat, és pucoljanak vissza a családjához, mert csak lelővik őket, mint civilruhás partizánokat. A hadnagy ezért hadbírótság elé akart vinni engem. Ez elég veszélyes dolog, mert abban az állapotban – hadi állapotban – zendülés – így nevezték, vagy csüggedés, ha valaki valami ilyesmivel nyilatkozik meg, az nagyon hamar bajba kerülhetett. Egy katonai törvénytörésben hárman vannak – ha kettő azt mondja, hogy főbelövés, akkor lelővik. Én meg azt mondtam, ha odakerülünk, akkor meg én lövöm le őt. Nem volt hadbírószági ügy, de bosszút állt rajtam. Elvitték ezt az egész kiképzendő csoportot, meg azokat is, akik be voltak osztva oktatóknak. Engem ott hagyott. Valakinek megmondta: – Dögöljön meg itt, majd az oroszok... De hát milyen a sors, a szerencsétleneket kivitték nyugatra, Ausztriába, onnan a németek elvitték őket, felszerelték – nem tudom milyen kiképzést kaptak, vagy milyen fegyvert, bevetették őket Lengyelországban az oroszok ellen. Kétharmada ott halt meg.

Kemény élet lehetett.

Volt másik konfliktusom, ami azért békésen végződött. Decemberben a Hangya Dőry Konzervgyárnak lettem katonai parancsnoka. Egyébként nagy

pozíció, de hát abban az időben tisztekből hiány volt. A hadapródőrmester ilyenkor kap tiszti beosztást. Jön egyszer egy ugyancsak hadapródőrmester, tüzserész – egy robbantó osztagnak a parancsnoka. Azt a parancsot kapta, hogy minden föllelhető élelmiszert, raktárt, satöbbi föl kell robbantani, hogy az orosz éhen haljon. Hát ez marhaság. Ebben a gyárban készítették a katonaság részére a ládázott marmaládét, úgy hívták akkor, Hitler szalonnát – ami pirosított lekvárféle volt, vegyesgyümölcs, egy cseresznye, egy tök – valami ilyenféle készítmény, ahogy mondták: pulp, és ott többezer hordóban állt a pulp. Mondom neki, ne heveskedj beszéljünk egy kicsit. Az oroszok elveszik a szalonnát, a zsírt a lakosságtól, nem fogják ők a pulpot elvinni, amiben még cukor sincsen, meg nincs még összefőzve sem. Úgyhogy továbbállt, nem robbantották föl. Mit ad Isten, orosz fogságból hazakerültem hét hónap után, vissza a szülői házhoz, közel a gyárhoz. Apám meséli – bizony nehéz volt élelmiszerhez jutni. Itt már csak nézték az emberek az eget, hogy honnan jön valami égi manna. Egyik nap kihirdetik, hogy a Hangya Dóry Konzervgyárban lehet kapni pulpot. Ment a

jónép kosarakkal,
vödrökkel... Hát nem
volt sok íze, Anyuka
följavította, megettük.

Volt még egy eset...
A konzervgyárnak
volt cukorraktára
Budán. A Horthy
Miklós hídon – most
Petőfi hídnak nevezik
– kellett átmenni.
Akkor már nagyon
szórták a fővárost
délről, belövéseket is
kapott a híd az alatt
míg átmentem rajta .
Egy lakótömb
pincéjét bérelte a gyár

raktárként – rengeteg cukor volt ott a katonaság részére tartalékolva. Úgy ítéltém, a katonaságnak ez már nem kell. Én ezt kiosztom. Nem szóltam senkinek, vittem a gyárból a raktár kulcsait. A házmesternek mondtam, hogy szóljon a környék házmestereinek, hogy cukorosztás. Kinyitom a raktárt. Mondtam szervezzék meg, hogy ne legyen pánik, aztán ott is hagytam, siettem vissza.

Aztán 1945. január 20-án átment rajtam a front, és engem magával vitt. Embert nem kellett ölnöm, valamit azért segítettem, hogy ne legyen könnyű Budapest bevétele. Aztán orosz fogságban köszöntöttem a háború végét, előbb 23

ezredmagammal Gödöllőn a Premontrei Gimnáziumban, majd gyalogmenetben Ceglédre hajtottak kétezer társammal együtt.

A fogság nem hagyott nagyon keserű nyomot?

Szívós legény voltam mindig, semmi nem rendít meg – új helyzet, más teendő, ez az egész. Embertelennek nem mondhatnám az oroszokat, ők csak őrizték a tábort, hanem a körülmények. Akkor azon gondolkoztam, hogy mi lenne jobb – hogyha nem fáznék, mert betonon kellett aludni, ha nem éheznék, vagy ha a tetvek nem csípnének? Márciusra már a fázás megoldódott. A tetveket kiirtottuk valahogyan. Az éhezés terén egy kicsit még javult is a helyzet. Közben a ceglédi táborból vitték tovább a Budapesten összeszedett, főleg civil embereket – amikor összejött ötezer ember, akkor jöttek a vagonok, és elvitték őket. Én ilyen alkalomkor elbújtam. Volt, aki a padláson bújt, azt megtalálták, mindent átnéztek, tű nem maradhatott. Én bebújtam a magyar táborparancsnoknak a szobájába, mert nyitva volt, az ágy alatt elbújtam. Ezt háromszor megcsináltam.

Cegléden két tábor volt, a volt huszárlaktanya és a páncélos laktanya. Meglaktam mindkettőt. A páncéloslaktanya magyar parancsnoka egy derék rendőralhadnagy volt. Hírét vette, hogy az oroszokat a nyugatiak felszólították, bocsássák szabadon a fiatalkorúakat, leventéket. Jelentkeztem leventeparancsnoknak, összeszedtem többszáz fiatal. Minden reggel tíz órakor masíroztunk fel alá, énekelve katonanótákat – Horthy Miklós katonája vagyok...–, hogy az orosz táborparancsnok a déli viziten emlékezzen a feladatra. 600 leventét tartottunk nyilván. Három hét után egy nap kinyitottak egy kaput az oroszok, és a legközelebbi odaérkezőkből 600-at kizavartak – pasli domu! Én voltam a legutolsó magyar leventeparancsnok – 1945 májusában.

Egy napon felrémlött a vég, mégsem kerülöm el Szibériát... A páncélos laktanyából átvitték a még ott volt foglyokat a huszárlaktanyába – onnét történt a vagonba terelés. Már július volt, most már mindenkit kipucolnak. Aki nem alkalmas, azt kidobják, aki alkalmas, azt viszik. Szép lassan megy a sor velem a terelőben, már közel a német katonaoorvos asztala. Egyszerre csak hallom a nevemet – Bandi! Nézek oda, ki az? Rimanóczy Ernő százados. Épp arra jött, véletlen odanézett... az Ég küldte. Ő volt akkor a Huszárlaktanya-tábor magyar parancsnoka. Kiemelt a sorból. Másnap én voltam a táborparancsnok helyettes. Le volt törve, három gyerekes családos ember volt, öneki is megígérték az oroszok – hogyha a táborparancsnokságot szépen végigviszi... Ő helyettes volt Petrás János őrnagy mellett. Az őrnagyot hazaengedték, ő meg ott sírt nekem.

A nagy szerencse után hogyan sikerült kiszabadulni?

A csepeli gyárat az amerikaiak nem bombázták, hanem a dolgozók városnegyedeit, legcsúnyábban Pestszenterzsébetet. 1944. április elején tíz napon át szórták pusztító bombáikat a városra a déli 11 órakor érkező amerikai liberátorok. Ez is személyes élményem, még a tiszti tanfolyamról vezényeltek oda minket, őrizni a fel nem robbant bombákat. A csepeli gyárak részére kértek 1945 júliusában az oroszoktól, a fogolytáborból szakmunkásokat, az én feladatomból volt kihirdetni és felvezetni a jelentkezőket – hegesztőt, bádogost, lakatost. Ilyen már nem volt, de jelentkező mindig akadt. Aztán egy nap kihirdettem: papok, tanítók, tanárok, orvosok, köztisztviselők gyülekező. Ilyen volt bőven. Hetenként egyszer kétszer lehetett átlalag hatvan „szakmunkást” felsorakoztatni.

Magamnak meg hamisítottam egy papírt, ami azt igazolta, hogy sosem voltam katona. De akkor már nem is voltam katonaruhában, a cserebere miatt. Katona kevés volt a táborban, többnyire utcán összefogdosott civilek voltak. Ez az úrlap meg úgy került a kezembe, hogy a laktanyatábor mögött volt egy külön épület, ott valamit őriztek, ott állt a városnak egy rendőre, és avval valahogy

kommunikációba kerültünk. Egy kavicsot tekertünk papírba és dobtuk ki, ő meg onnan be, a papíron üzenet, kik vannak a táborban. Így ment az információ. Nagyon sok embernek a neve kikerült a családjához, hogy most éppen itt van. Prohászka Gizella városházi tisztviselővel folytattam ezt a légiposta levelezést, ő pedig a hozzátartozókkal. Tőle jött a sorozási űrlap.

Eljött a napja, amikor bemutattam az igazolást az orosz parancsnoknak, hogy sosem voltam katona, az orosz ránézett... rámnézett... Dobre, mehetek ki. Együtt sétáltunk Rimanóczy Ernővel a városházára, szépséges Gizella vénkisasszony lakásán tisztába jöttünk, vonatra ültünk szabad polgárként, ami furcsa érzés volt.

Nagy élmény lehetett, hogy sikerült beindítani az új életet?

A hadifogság szerencsés befejeztével be kellett illeszkedni a civil életbe. A szovjet megyszállás befejezett tény, mindent gyaláznak, ami múlt, igazoló bizottság elé kell állni mindenkinek, eddigi életéről kellett számot adni. Ha bármilyen módon a legyőzött polgári rend szolgálatában állt, további vizsgálat intézte a sorsát. Csak igazolt személy kaphatott alkalmazást. Első kérdés: miért nem tagadta meg a katonai szolgálatot? Falragaszokon hirdették, hogy a volt katonáknak, hadifogságból elbocsátottnak jelentkezniük kell az Üllői úti laktanyában. Mondtam, én ebből nem kérek. És nem is vállaltam semmiféle olyan munkát, ahol igazoló bizottság van. Romokban volt a főváros, alkalmi munkát lehetett végezni a megélhetésért. Marics Zoltán, volt hadifogolytársam, iparművész hasonló vállalkozásba kezdett, üzlethelyiségek rendbehozatalát vállalta, szakmunkásokat alkalmazott, és engem is, a munkafolyamatok ellenőrzésére. Két év telt el így, munkakönyvem szerint iparművészként.

Nagy változás éve volt 1947. Másik fogolytábori barátom, Rajnai Ferenc, borpincészetet nyitott a Rákóczi úton. Adódott az ötlet, hogy menyasszonyom nagyapjának neve alatt és iparüzési engedélyével, akinek a vendéglőjét szétbombázták, nyári vendéglőt nyitunk Alsógödön, családi alapon. Rajnai barátom hitelre adta az italt, a nagypapa egyik fia kiváló zenész volt, összeállította a zenekart, és közel a Duna partjához nyár elején megnyitottuk a nyári vendéglőt. Előtte, májusban, nagy merészen megnősültem. Fantasztikus siker, a zene oda vonzotta a fiatalságot, hozták a széket, hogy le tudjanak ülni, annyira megtelt minden hétfvégén. Külön adót vetett ki ránk a város, szakszervezettel kellemetlenkedtek, rámküldtek egy provokátort. Szervezkedjünk, tudja hogy rendes reakciós ember vagyok... Vagy fegyver, egyet nálam is el kellene rejteni a padláson. Elzavartam, menjen a fenébe. Az általános helyzet is súlyosodott, már a szociáldemokrata pártot tépték szét a kommunisták,

engem is kezdtek zaklatni. 48 februárjában négy másikkal, barátokkal, jól előkészítve, Szentgotthárdnál átmentünk Ausztriába.

– *Mik voltak a terveid, szándékaid külföldön?*

– Nem lehetett akkor tervet készíteni, talán csak annyit, hogy megvárom a lehetőséget, Jucit és a születendő gyermeket kihozatni. A közvetlen feladat az volt, megélni, valahol letelepedni Ausztriában. Munkát lehetett kapni parasztgazdáknál, ahol élelem és szállás volt, és persze kevés pénz. Egy epizódot elmondanék a határátlépés utáni első éjszakáról. Ausztria – és persze Németország is – megszállási zónákra volt elosztva a győztesek között. Volt tehát orosz zóna, angol zóna és francia zóna. Magyarországról csak az orosz zónába lehetett bejutni, tehát Ausztrián belül is van egy veszélyes határátlépés. Szentgotthárd után Mitteldorf községben esteledett ránk. Zoltay Bandi ötlete volt, kopogtassunk be a község papjához. Menekültek vagyunk, éjjeli szállás kellene, reggel megyünk tovább. Derék ember volt a katolikus pap, kiszólt, Szepl, gyere ide! Megírta egy cédulára az üzenetet két parasztháznak, egyik kettőt, másik hármat elhelyezze, megetesse. Rutin munka lehetett, azt mondta: Szepl reggel 6-kor jön elviszi magukat a zónahatárig. Ő nem mehet át, de tudja, hogy mikor jár arra az orosz őrség, amikor ő azt mondja, hogy mehetnek, amilyen gyorsan tudnak, menjenek. Zoltay – valamilyen beidegzett gyanakvással – megkérdezte a paptól – És megbízható ez a fiú? A pap felemelte a fejét, szemei átszúrták a kérdezőt, és csak annyit mondott: – az SS-ben volt! Nagyon szégyeltük magunkat.

Hogyan tovább?

Grácban igazoltatás, 14 napi „egészségügyi” deportálás volt a jutalma az angol zónába lépésnek, majd onnan az amerikai zónába lopakodásért 10 napi áristom Gmundenban. Ezt követően két hónap munka egy parasztgazdaságban Saalfeldenben, akkora ökröt kellett vezetnem, hogy csak a térdéig értem fel. Onnét két hónap után, iszonyatos nagy hegyeket megmászva sikerült átszöknöm Németországba, akkor már ötből ketten voltunk. Berchtesgadenben, Hitler üdülő városában, újabb tíz napot töltöttünk tiltott határátlépés vétsége miatt, végül sikerült megtelepedni a Passau melletti Waldwerke magyar menekülttáborban. Ott már kaptunk ellátást, németországi tartózkodási okmányt.

Hogyan lehetett megszervezni a család kijövetelét?

Csak egyetlen módon, ha magam visszamegyek értük. Levélkapcsolat persze megvolt, március 30-án apa lettem. Októberre érett meg a helyzet kimenekítésük megkísérelésére. Nagyon gyakorlott határátlépőként minden zónahatár és országhatár átlépése megtervezésével, úgy öltözve, mint aki éppen munkába

megy, vagy jön, zollstock a zsebből kandikál, eljutottam Bécsbe, az Anton-családnál megszállva tanulmányoztam a helyi lehetőségeket. Rájöttem, hogy nem szabad erdőn-mezőn, nagy hegyeket mászva, lopva határt lépni. Be a sűrűjébe. Bécsben vettem egy turista térképet a határrészről. Sopront céloztam meg, Baumgarten faluból a közút és a vasútvonal között fogok átjutni. Így mentem, de előtte egy háznál, a község szélén éjszakai szállást szereztem a visszafelé érkező hármunk részére. Simán bejutottam Sopronba, onnét Budapestre, majd Alsógödre. Két nap és máris Sopronban vagyunk, várjuk az októberi korai naplementét egy vendéglőben, közel a Vízművekhez, ami már az átkelés útvonalán van.

Most jön az út kritikus szakasza?

Valóban, sötét volt, csend volt, szépen haladtuk, már éppen a határvonalon lehettünk, hallottuk valaki fütyörészett, egyszer csak a gyerek felsírt. Szoptasd – mondtam. Akkor csend lett és vártunk vagy húsz percig, nem történt semmi. Fáradtan értük el a község határát, mentünk a főutcán. Valakik követnek. Osztrák határrendőrök voltak, bekísértek az őrszobába. – Van-e születési bizonyítványuk? (Mit akar ez?) Megmutattuk. Megszólal magyarul: szerencséjük van, menjenek most a szállásukra, az első busz 6 órakor indul, azzal távozzanak. A buszon meghúzódtunk a hátsó ülésen. Félúton Bécsújhely felé csendőrök igazoltatták az utasokat. Helyiek, messziről látható volt, hogy nem közülük valók vagyunk. Felénél abba hagyták, jól megnézték minket, és leszálltak. Székesfehérvárról kiűzött sváb volt a parancsnok, bizonyára a kommunista félékkel másként járt volna el. A zónahatárokon már simán átjutottunk, a táborban megvolt a helyünk.

Akkor Passauban kötöttetek ki? És hogy kerültetek Ausztráliába?

Európa nyugat fele tele volt menekültekkel, szétvándoroltatásuk politikai érdek volt, a tengerentúli országok gazdasági érdekből fogadták a bevándorlókat. Nemzetközi szervezet bonyolította a tömeges kivándorlás adminisztrálását. Jelentkezni kellett az IRO-nál, International Refugee Organisation irodájában, aki megfelelt a követelményeknek, regisztrálták. A tengerentúli országok időnként jelezték a lehetőséget, csak regisztráltak jelentkezhettek. Családosokat csak Ausztrália meg Argentína fogadott. Amerikába csak olyanok mehettek, akik kaptak valamilyen affidavit-et onnan, valamilyen meghívólevelet egyháztól, vagy rokonoktól. Kanada volt a legpiszkosabb, azok csak egyedülállókat engedtek be, és megnézték, fogazata, izomzata, miegyébb... A férfiakat erdőirtásra küldték, a nőket meg háztartásira. Nagyon sokan azt csinálták, hogy letagadták, hogy házastársak, aztán majd összekerülünk... Hát aztán jó néhányan

sosem kerültek össze, mert akkor egyiknek akadt innen, a másiknak onnan valaki más.

És Ti Ausztráliát választottátok?

Végülis igen, de egy kanyar után. A Passau-i Magyar Iroda valami miatt nem adott ajánló levelet, amivel Ambergba mehettem volna az IRO regisztrációra. Talán nem voltam szimpatikus Bedőházyné méltóságos asszonynak, de kis idő után meghirdette, hogy Abesszíniába keresnek szobafestőt. Jelentkeztem nála, no így már mehettem Ambergba. Már regisztrált voltam amikor hivatott, közölte velem, fölíratkozhatom Abesszíniára. – Majd ha bolond leszek! Ez nem tetszett neki, nekem viszont tetszett, hogy IRO regisztrációval már jelentkezhettem bárhová.

Mikor kerültetek Ausztráliába?

Olaszországi tábori várakozás után a Skaugum nevű hajóval érkeztünk meg Sydneybe 1949. november 30-án. Itt is tábori elhelyezést kaptunk a New Castle melletti Clare-ben. Már Olaszországban közölték velünk, hogy két évre szóló kontraktot írtunk alá, ami szerint munkát kapunk, amit el kell vállalni, bárhova küldenek. Menetlevelünkbe beütötték gumibélyegzővel mindenkinek a foglalkozás rovatba, hogy „labourer” a férfiaknak, „domestic” a nőknek. Például, aki velünk érkezett Ausztráliába: „Dr. Török Béla labourer”.

Milyen munkát kaptál?

Nyolc magyarral háromnap, akkor még keskenyvágányú vonatozás után – az asszonyokat, gyerekeket hátrahagyva a táborban – megérkeztünk Townsvillebe. A vasútállomásra kicsődült vagy ötven ember, kíváncsiak voltak, mert olvasták az újságban, hogy jönnek a fasiszták. Csalódva mondták, ezek olyanok, mint mi. Egy elhagyott amerikai katonai táborban kellett rendbehozni az úthálózatot. Két napig űztem csak a diplomáciai feladatot (török követ) a tűző trópusi napon, amikor kérdezték, van-e köztünk címfestő. Jelentkeztem. Egyrészt alkatom nem csákányhoz illő, másrészt elégszer láttam Marics Zoli barátomat betűket festeni. Árnyékos „műtermemet” hűs szél fújta át a tengerről. Így teltek a nyári hetek. Egy nap kérdi az őrnagy, tudok-e szobát is festeni. Hát hogyne. Az irodáját kellett újrafesteni. Megismertem az itteni festékeket, szerszámokat.

Már beszéltél angolul?

Minden napra kiírtam ötven szót magamnak cédulára, és ismételtetem magamban. Amit másnap reggel nem tudtam, azt visszaírtam. Még Németországban vettem egy angol-német szótárt, meglepődtem, milyen sok szót ismerek francia, német, latin alapokról. Olvasás, írás előbb ment mint a beszéd. Már tudtam levelet írni, de a fül nehezen ismerte fel az elhadart beszéd szavait.

Persze ez fokozatosan javult. Folytatva a történeteket, egy napon ez a katonai tábori munka befejeződött, és az Employment Officer azt mondta, sajnálja... Akkor már a család is velem volt, béreltünk egy kis házat, kellett a kereset. Mondtam az Employment Officernek, majd én keresek munkát, de jegyezzük meg, a kétéves kontrakt ezzel megszűnt. Meghívtam egy italra. Elkunyerált a falról egy tusrajzomat, nekiadtam, áll az alku. Akkor ugyanis egy Commercial Art Scool levelező tanfolyamával tanultam, gondoltam, rajzkészségem talán hasznosítható – kerestem a kitörési pontokat. Egy nap újsághirdetés, french polishert keres a bútorgyár. A famunka mindig érdekelt, apámnak a hobby műhelyében sokat fúrtam-faragtam, nekem volt a Balatonon a második kajakom. A harmincas évek közepetáján Veszprémben élt Metzger Tódor édesanyjával, zenészek voltak, tanítottak, hazajártak Németországba, onnét hozta a kajak készítési rajzait, Filo bácsi műhelyében állították elő a furcsa kis józságot. Persze, nekem is kellett, a vásznat folyékony gumival preparáltam. Tehát politurozás, igen denaturált szesz és sellak, rongylabda. Vettem Townsvilleben egy könyvecskét, ami a french polishing titkaiba bevezetett, és elmentem jelentkezni Bukaseff cári orosz menekült bútorgyárába. Nem volt ott semmiféle politurozás, festékszóróval kellett színeznii az olcsó gyári bútorokat.

Akkor ez egy másik szakma...

Igen, de mondtam a foreman-nek, Európában egészen más a szórópisztoly, majd belejövök. Ment szépen, konyhabútorokat festettem fehérre sztahanovista tempóban. De ez sem tartott sokáig, bejött az esős évszak, párás levegőben nem lehet szépen festeni, egyébként is ott fent északon ilyenkor minden munka leállt. Ott mindenki a maga házában lakott, volt a bankban néhány ezer fontja, volt kitartás. De nem nekünk. Festőket kerestek a katonai repülőtérre, hatot, nyolcat alkalmaztak a tisztii barakok átfestésére. Hárman már a helyszínen voltunk, de a munka nem kezdődött el napokig, még nem volt munkavezető. A festéket már kihozták. A két társam, egyik walesi, a másik angol, susmogtak, ha jöttem, elhallgattak. – Mi a probléma? Kinyögték, egy doboz festéket haza kellene vinni. – Tőlem viheted. – De ott áll a katona a kapuban... – Na és, a katonát csak az érdekli, mikor telik le a négy óra... – Föltehetem a te biciklidre? – Te teszed fel. Azután megindult a munka, két ember egy házra. A vállalkozónak eszébe jutott a szakszervezet. Mondtam az angolnak, Terry te vagy a soron. Semmi baj Johny (nem tudta megjegyezni a nevemet), barátom az uniós. A kocsmaasztalon megbeszéltük, hogy a trade papírom az old countryből már úton van, amit, később be fogok mutatni. Festő szakszervezeti tag lettem. Ja igaz, a bútorigipari már megvolt.

És ezután már jött a gépészet?

Igen, hamarosan, de előbb az építészet volt az irány. A repülőtéren tisztálkások festésekor megfigyeltem a magas cölöpökön álló faépületek szerkezetét. Milyen egyszerű, ügyes ácsmunka az egész, ezen az éghajlaton ideális, gyors, olcsó építkezés. Ebben nagy lehetőség van. Beiratkoztam a legkomolyabbnak mutatkozó levelezési főiskolába. Abban az időben Brisbanetől északra nem volt főiskola, a hézagot levelező tanfolyamok töltötték be. A British Institute of Engineering Technology londoni intézet volt, de a leckéket Brisbanéből kaptam. Az építészet szakon megkezdtem a tanulást, alaptantárgyak, matematika, geometria stb. Azt gondoltam megvalósul gyermekkori ambícióm, építész szerettem volna lenni, de a polgári és kereskedelmi iskola nem vezetett arra. Itt már csak az építkezési vállalkozáshoz való ismeretek elsajátítása érdekelt, elképzeltem, hogy az újusztrál ácsokkal vállalkozást lehet majd elkezdni. Egy napon olvassuk az újságban rajzoló keresnek – for the rebuilding of the Invicta Sugar Mill, Giru.

Akkor mégiscsak építkezés?

Persze, mi más? Jelentkeztem. Giru 30 mérföldre délre Townsvilletől. Lakossága akkor kb. 500 fő, jobbára a gyár alkalmazásában. Egy elemi iskola, egy templom. A cukorgyár a termelők szövetkezeti vállalkozása, az igazgató vegyész, a cukorgyár vegyi üzemnek számít. Fia, akkor 26 éves éppen végzett gépészmérnök fogadott, körülvitt, megmutatta az éppen akkor elkészült kazánházat, szép tégláépület. Nem sokat kérdezett, egyetlen jelentkező lehettem, elvállaltam az állást még abban a tudatban, hogy valami épületrajzokat kell

készíteni. Abban az időben Queenslanben nem volt cukorfinomító, a cukormalmok (sugar mills) a nyers barnacukrot állították elő. A malom egy évben három hónapig üzemelt, ez volt a crushing season. A kilenc hónap általában javításokra fordítható. A feladat a mérnök és a rajzoló részére egy évi előkészítés a következő év kilenchnapos holt szezonjában elvégzendő modernizáció részére. Hamar rájöttem arra, hogy itt bizony gépészetről szól a nóta. Gyorsan átiratkoztam a gépészeti szakra, öt leckét kértem le egyszerre. Volt időm tanulmányozni az iroda rajzait is, és lapozgatni ifjú Malons egyetemi és műszaki könyveit. Soha nem látszott kételkedni műszaki felkészültségemben.

Mit tartalmazott a modernizáció?

A cukornádmalom két fő műveletet végez el. Egyik: kinyeri a beérkezett nád nedvét. Ez gépészet. A másik: kristályosítja a cukrot a léből. Ez vegyészet. A feladat a teljes zúzó rész kicserélése volt. A csilléken érkező nád beömlik a szállítószalagra, az beviszi az első hengerekbe, ahol a három, rovátkolt henger két nyílásán átpréselt nádból lefolyik a lé egy része. Három hengereken át a törek már száraz, az bemegy a kazánházba mint tüzelőanyag, a termelt gőz hajtja a gőzgépeket, azok hajtják a hengereket. A beépítendő gépsor 9 hengere mindegyike 13 tonna súlyú. Ehhez kell arányítva elképzelni a gőzgépeket, a váz és a beton alapozás méreteit. A hengerek fordulatszáma 1,5 – 3,5 percenként. A gépek Angliából érkeznek majd meg, a tervezés a már megérkezett rajzok alapján folyik. A gépek közötti folyamatos anyagmozgató berendezést, a melasz elvezetését helyileg kell megtervezni. A beton alapozás terveit egyeztetni kell a helyi sajátosságokkal. Ezeknek a feladatoknak az elvégzéséhez kellett egy műszaki rajzoló, akinek a rajzai alapján dolgoznak majd a beépítő vállalkozó szakmunkásai.

Még a két éves kontrakt alatt voltam, amikor elkezdtem a rajzoló munkát, rá egy évre megkezdődött az új részleg beépítése a rendelkezésre álló kilenc hónapban. Majd megindult a termelés megnövekedett kapacitással, sikeresen. Még fél évig maradtam, de megérlelődött bennem, hogy lépni kell. Fölmondtam nagy önbizalommal leköltöztünk Brisbanebe, ahol komoly ipar van, úgy gondoltam, ott válogatok a munkahelyek között. Hát hoppon maradtam, sehol semmi. Elmentem azokhoz a vállalatokhoz is (Evans Deakin Engineering, Sargeant Engineering) amelyekkel készítettünk berendezési tárgyakat rajzom alapján. Emlékeztek, persze, de sajnos recessio van, elbocsátottak alkalmazottakat.

Akkor talán kellett volna maradni a cukormalomnál?

Vagy jobban meggondolni. Még Giruból megvásároltam egy telket Brisbane Zillmere városrészén. Semmiképpen nem akartam Sydneybe költözni. Fogyott a

pénz, valamit tenni kell. A festészet kisegít, gondoltam. Egy építkezési vállalat hirdetéssel festőket és foremant keresett. Első munka egy templom festése kívülről. Megnéztem, mint foreman, három emberrel indítottam a munkát. A raktárból kihozattam pallókat és köteleket, a kis templom toronyablakain átvetett nehéz pallóról lógó kötelekkel rögzített kisebb pallóról festettek az embereim, ami gyorsan mozdítható volt lefelé, ahogy haladt a munka. Délután kijött a scaffolding engineer, megnézni, hogy haladunk az állványozással. A fél torony már be volt festve. Jó hírem lett tőle. Nem tellett bele néhány hét, felmondtam, ami nem tetszett a vállalatnak.

Kaptál jobb munkát, milyent?

Így volt. Megpályáztam egy állást Sydneben. International Combustion Australia Ltd, Rydalmere. Nemzetközi robbantó még nem voltam... Azt válaszolták, jelenjek meg ott Brisbaneben XY főmérnöknél interjúra. Hát milyen a szerencsém? A korábban cukormalomipari gépésszel nagy egyetértésben elbeszélgettünk szakmai fogásokról és élményekről. Ajánlása alapján megkaptam az állást, fizetik a család költözködését is. A munka Tamworth város részére terveztünk új áramfejlesztő erőművet. Kb. húszan dolgoztunk ezen a rendelésen. A gépi felszerelés ugyancsak Angliából jött, a Babcock & Wilcox vállalattól. Az én részem a mintegy kétemelet magas építmény oldalfala, tartó elemei és borítása megrajzolása volt, és minden darab rajza a műhely részére. Rengeteg csőnek és mindenféle egyéb tartozéknak kellett utat és helyet adni, közben a csöveket szigetelő bevonattal, hőtáguló függesztésekkel ellátni, kémlelő és szerelő nyílásokat hagyni, egyszóval hadakoztunk, hogy ki adjon utat, ki engedjen. Mindenki járkált a másikhoz, többet radíroztak, mint rajzoltak. Magam részére elkezdtem egy olyan rajzot, ahol minden együtt látható, azon kitüntek az ütközési pontok. Egyre-másra hozzám jöttek a kollégák a belátható dimenzióban egyeztetni. Akaratlanul is egy szisztémát vezettem be, amit a főnökség is értékelt.

Akkor itt megmaradtál...?

Dehogy maradtam, egy év után fölmondtam. Húsz fontról 22-re emelték volna a fizetésemet, talán többre is, csak maradjak. Nem maradtam, elmentem másik helyre, ahol elkezdtem 18-cal. Ennek családi oka volt. Feleségem nem fogadta be Ausztráliát. Nem volt jó a trópus, aztán a nagyváros sem tetszett. Kialakult egy olyan terv, hogy visszamegyek a cukoriparba, annak vonalán el innen. Például Fidzsibe, utána meg elmegyünk Kubába, a nádcukor igazi hazájába. Ismeretség is van, ott indított vállalatot Lótsös Vilmos, akit még Budapestről ismerek, főkönyvelője Mihalik Laci fogolytábori bajtársam révén. Lótsös budapesti gyárát elvették, őt tiltott fegyver tervezésével vádolták,

megszökött, Kubában minden lehetőséget elébe tártak, zseniális mérnök volt. A Colonial Sugar Refinery (CSR) hirdetett egy tervező rajzoló és egy részletraajzoló állást. A tervezőit megkaptam, a részleteset egy angol fiú kapta. Tehát cukoripar, igaz, hogy az épületanyag osztály vett fel, de majd átkerülök a cukorosztályra. Ami szerencsére nem történhetett meg, az épületanyag osztály mint a rakéta túlnötte a cukorosztályt, amely pedig az ausztrál cukoripar zászlóshajója volt. Úgyszólván mindenféle építkezési anyagot előállító gyárakat létesített a vállalat Ausztráliában, de később másutt is, az Egyesült Államokban is. Az egyre megnyíló új gyárak rendszerint külföldről beszerzett gépeinek telepítése és a hozzávaló anyagmozgató felszerelések tervezése volt a tervezőiroda feladata. Élvezetes változatosság, ötletlehetőség, kihívás könnyítette a munkát, ami így nem volt teher. Főnököm Handy Andy-nek nevezett, esetenként kellett valamilyen ötletes megoldás, azt tőlem várta – nem tudjuk hogyan, de ez az elképzelés, dolgozz rajta, van idő... Máskor viszont nagy hajrá volt, például elvállalta a cégünk az akkor épülő AMP Building teljes padlózatának a burkolásához szükséges vinyl-lapok szállítását a 9 hónap múlva üzembe helyezendő új gyár által, aminek még a rajzain dolgoztunk. Ez már végleges állás volt részemre, innét már csak nyugdíjba mentem, ami számomra egy másik elfoglaltság lett.

Ez volt tehát a beilleszkedés története az ausztráliai életbe. Csapó Endrének azonban van egy másik története is, ami a magyar közösséghez kötődik.

Igen, a harmadik életem, a családi és a kenyérkereső mellett a magyar munka. Ahogy leköltöztünk Sydneybe 1954 elején, összetalálkoztam olyanokkal, akikkel együtt voltunk Németországban, például dr. Megay László, korábbi ungvári polgármester, aki a passau Waldwerke magyar menekülttábor parancsnoka volt. Ő fogta össze egy közös szervezetbe Sydneyben, röviddel az 1948–1950 között lezajlott első magyar bevándorlási hullámmal érkező magyarok szervezeteit, New South Walesi Magyar Közösségek Szövetsége néven, aminek hamarosan főtitkára lettem. Erős szükségét éreztük egy átfogó magyar szervezetnek, ami ellátná az összesség képviselését az ausztrál kormányzati szerveknél, beilleszkedésünk dolgaiban. Ilyenre akkor nagy szükség volt, Ausztrália sem volt felkészülve az akkor tömegesen érkező európai bevándorlók fogadására. Tehát '54-ben megalakítottuk az országos szövetséget.

Együtt más szövetségi tagállamok magyarjaival?

Igen, de akkor még csak Melbourne és Adelaide magyar egyesületei voltak készen erre. Az ötlet itt forrt ki Sydneyben, de a megalakulás Melbourneben történt, ahol akkor is már dúsabb szervezett magyar élet folyt, az ottani szövetség bővebb volt, sokkal többet tudtak produkálni. Mégis, a vízió egy összmagyar

képviselőre, amely a helyi feladatokon kívül emigrációs politikai feladatokat is ellát, itt fogant meg, és ez mind napjainkig így volt. Az ún. 45-ös emigrációra jellemző volt a kommunizmus elleni tenni akarás, aminek nagyon korlátozott lehetősége volt. A tájékoztatásban láttuk a feladatot, aktuális esetekben memorandumban hívtuk fel az ausztrál kormányzat figyelmét Magyarországgal kapcsolatban. Nagyon azon voltunk, hogy a „kommunista” Magyarország képe ne úgy jelenjen meg, hogy az egy tisztességes valami vállalkozás, hanem tudják meg itt is a politikusok a valóságot. Ez nem volt könnyű. Először is ex-ellenség voltunk, a kommunistákkal ők szövetségeseink voltak, de már volt itt egy erős vonulat a liberális pártnál, akik azt mondták, hogy oda kell figyelni ezekre a bevándorlókra.

Persze nemcsak mi voltunk, hanem voltak az ukránok elsősorban, nagyon erős szervezetekkel, csakúgy a horvátok. A szlovákok és a románok nem sok vizet zavartak, utóbbiak inkább csak veszekedtek egymás közt.

Tehát Melbourneben, '54-ben...?

Igen, vonaton mentünk le Melbournebe, Megay László elnök, Nagy Ákos alelnök – aki később Adelaidebe költözött –, Kardos Béla titkár, Andrékovics Péter és jómagam, összejöttünk ott a két állam népes küldötteivel, megalakítottuk az Ausztráliai Magyar Szövetséget, aminek első főtitkára lettem. A későbbiek folyamán több alkalommal, összesen 15 éven át voltam főtitkára az országos szervezetnek. Elnöki pozícióra sohasem pályáztam, húzódoztam a címmel járó megjelenésektől. Mindig volt, aki ezt ambicionálta, meg is felelték a feladatnak. Három évenként „ment” a Szövetség Sydney, Melbourne és Adelaide között, egy alkalommal Perth is vállalta. A hatvanas évektől rendszeresítettük a három évenkénti Magyar Találkozókat. Az országos elnökök közül kimagasló

eredményt érték el: Megay László, Majláth György, Major László, majd Kardos Béla, aki „együtt nőtt fel” a sydneyi magyar közélettel. A szovjet rendszer összeomlása után nagyon egyetértő kapcsolat alakult ki a magyar külügyi szolgálattal, nagykövetekkel, főkonzulokkal. Pordány László nagyköveti idejében egyesült az Ausztráliai Magyar Szövetség az Új Zélandi Magyar Szövetséggel.

Milyen változást hozott a magyarországi rendszerváltozás az egyesületi életben?

Amikor megtörtént a változás Magyarországon, akkor én is megjelentem az éppen polgári egyesületté váló Magyarok Világszövetségénél. A Világszövetség főtitkára, Kincses Előd, eljött ide, Adelaideben volt akkor éppen a háromévenkénti kulturális találkozó, amikor együtt volt mindenki, aki számított a magyar közéletben. Ott latolgatták, hogy is kellene Ausztráliában megalakítani a Világszövetség országos tanácsát. Mindenütt az volt a minta, hogy az a célra alakítandó külön egyesülete azoknak, akik a Világszövetség tagjai akarnak lenni. Azt mondtam ez így nem jó, mert itt összehozunk maximum néhány tucat embert. Inkább léptessük bele az egész Szövetséget en bloc, és akkor nekünk már megvan a szervezetünk, és csak azzal kell törődni, hogy kit küldünk oda. Ezt elfogadták, és azóta ment ilyen formában. Aztán megjelentünk, és akkor Kardos Béla ügyesen kiverekedte, hogy Ausztrália részéről is legyen az elnökségben egy tag, úgyhogy ő lett az elnökségi tag, és nagyon jól működött ott. Tíz év után a Világszövetség belső válsága itt is áldatlan hatalmi harcot eredményezett, ami az én ítéletemben az addig reprezentáns emigrációs társadalmi szervezet szétesését és végét eredményezte.

Menjünk vissza egy picit, volt Sydneynek egy újságja, a Ausztráliai Magyarság...?

Úgy leszünk igazságosak az ausztráliai magyar sajtó életével, ha még nagyobbat lépünk visszafelé. Amikor '49-ben leszálltunk a hajóról, egy fiatal katolikus pap magakészítette kis újságot adott kézbe, amiben hasznos tudnivalók voltak. Vasárnapra hívta a magyarokat egyik belvárosi templom elé, ahol több százán össze is jöttek az első időkben. Én, mint említettem, Queenslandbe kerültem, majd csak öt évre rá kerültem el Sydneybe, ahol akkor már egyesületek fogadták, és újságok tájékoztatták a gyökereikkel éppen megkapaszkodó magyarokat. Előbb csak papok kaptak lapengedélyt a bevándorló nemzetiségek részére. Becske Lajos református, és Forró Ferenc jezsuita szerzetes jegyeztek havi kiadványt, majd később egyesületek is kiadtak újságot. Most persze csak Sydneyről szólok, itt jegyzem meg, hogy Sydney, Melbourne, Adelaide, Brisbane, Peth magyar társadalma az egymástól távoli fejlődésében mind külön

egyedi jelleget vett fel. Mind mások vagyunk, mint a másik négy. Ez persze lehet érték is. Sydneyben a Szent István Egyesület hozott létre jelentős újságot, amikor a havi értesítőjéből nyomtatott újság lett, Becsülettel címmel. Nem tudom miért, egy kicsit furcsán hangzó újság cím – annak a fejlécét én rajzoltam meg. Az ment egy darabig. Aztán Melbourneben csináltak egy újságot Ausztráliai Magyarság címen. Minthogy a Becsülettel nem volt sikeres, igazán nem volt meg a kellő hozzáértés, előjött az igény, legyen Sydneyben is egy Ausztráliai Magyarság az egyesületek részére, mint Melbourneben. Hívtak, segítsék. Mondtam, jó, de nincs

szerkesztőbizottság, én leszek a szerkesztő, nincs beleszólás. Nincs ingyenújság, hirdetések felvesszünk, amiért fizetni kell. Alkalmaztam hirdetési ügynököt. Üzleti alapon létrejött a sydneyi havilap. Abban az időben bontogatta szárnyait egy forradalmi új nyomdai technológia, az offset nyomtatás. Beszereztem az újság részére képes melléklet nyomtatására alkalmas offset felszerelést, az ipari fényképezőgépet magam állítottam elő, mert megvenni számomra megfizethetetlen volt. Családi vállalkozásként vállaltunk egyéb nyomtatványok elkészítését is, és persze magyar meghívókat, plakátot, műsorfüzetet, könyveket, cserkészújságot stb. nyomtattunk. És Kalendárium könyvet minden évben. 1964-től 1977-ig töltötte be a szerepét az Ausztráliai Magyarság havilap, közel kétezer hűséges előfizetővel.

Akkor jött a Magyar Élet?

Akkortájt kínálta eladásra Gordon Rezső az általa '57-ben alapított Magyar Élet című hetilapot és nyomdavállalatot Melbourneben. Azt mondta, beteg, eleget csinálta, hazaköltözik. Újságját melbournei zsidó kereskedők hirdetésére alapozta. Főleg az '56 után érkezettek

vásárolták. Nem mutatott fel nemzeti elkötelezettséget, sem egyéb karaktert. Márffy Attila egy futballmeccsen ismerkedett össze Gordonnal, amint egy izgalmas jelenetnél felkiáltott – ezt meg tudnám írni... Gordon erre megszólította, így ismerkedtek meg, így került az újsághoz. Nagyon jó tolla van Attilának, nagy kár, hogy időben nem jut hozzá, amióta övé a lap. Tehát eladó lett az újság 1977-ben, Ady János vette meg tőle, aki így indokolta szándékát: – eleget kerestem

(autókereskedő volt), visszavonulok, szolgálnám hazámat valamivel. Megvette az újságot, a nyomdát, Gordon házát is. Az újsággal az emigráció igényeit kívánta szolgálni, ebből a körből kért fel írókat, tollforgatókat. Szóltak neki, hogy Csapótól is kérjen írást.

Ezzel egy más irányzatú újságot hozott létre...

Igen, új olvasókat szerzett, de a hirdető elmaradoztak. Nekem akkor már eléggé a gondolatomban volt, hogy egy országos

terjesztésű magyar hetilap kellene Ausztráliában. Résztvettem Melbourneben egy megbeszélésen, ahol a lap lehetőségeit latolgatták, ott felvettem az országos hetilap ötletét. És akkor latolgattuk a lehetőségeket, és oda lyukadtunk ki, hogy a két újságból csinálunk egy újságot, tehát Sydney is kap egy hetilapot. Igen ám, de ennek ellátása miatt nekem ott kell hagyni a munkámat, úgyhogy korai nyugdíjjal eljöttem – akkor már ötvenhat éves voltam. Az indulás sikeres volt, az országos terjesztésű, lényegében Melbourne és Sydney olvasóközönsége kapott egy jól szerkesztett hetilapot. Ady volt a főszerkesztő, én voltam a sydneyi szerkesztő. Így indultunk meg, körbejártam az újságeladó helyeket, Sydneyben hamarosan ötven eladóhelyet láttunk el hetenként. Kocsival vittük azután éveken keresztül az újságot az eladóhelyekre, feleségemmel együtt, ez egésznapos

munka volt, mire az újsággal tele jármű üres lett. Ez így ment 1977-től öt éven át, amikor Ady János magánügyei miatt eladta az újságot. Nekem kínálta, hogy vegyem meg. Mondtam én nem veszek meg újságot, olyan üzletbe nem megyek bele, hogy itt is van bevétel, ott is van bevétel, itt is van kiadás, ott is van kiadás, ide számolunk, oda számolunk. Vegye meg Márffy Attila, fiatal, még kap hitelt. Az offset nyomda részleg nem volt tárgya a vételnek, csak az irodai gépi felszerelés, aminek legdrágább tétele a címtárnyomtatógép volt. Attila házára felvett hitelt, ő lett a lap egyedüli tulajdonosa.

Milyen változást hozott a tulajdonosváltás?

A lehető legjobbat. Attilából színrelépett a szerkesztői talentum mellett az üzletviteli rétermetség is. Régi tapasztalat, a tulajdonos a legjobb alkalmazott. Ő is beszervezett vagy félszáz eladóhelyet Melbourneben. Soha nem volt közöttünk hatásköri vita, a tartalom tekintetében sem. Tiszteljük egymás értékeit. Attila azonnal két tehetséges és szorgalmas munkatársat kapott, felesége és anyósa ellátta a szövegszedést, írásbeli feladatokat. Minden jelentkező írói munkatársat szívesen fogadtunk, tartalmi hozzájárulásuk színesebbé, olvasmányosabbá tették a lapot. A kezdeti 16 oldalas újság hosszú éveken át 24 oldalon jelent meg, esetenként 36 oldalon, és volt egy karácsonyi számunk, ami 48 oldalas volt. Közben műszaki problémákat is meg kellett oldanunk.

Milyen műszaki problémák voltak?

A nyomdaiparban, mint említettem, a múlt század második felében forradalmi változások történtek. Ady János még ólomöntő betűszedő gépeket és hozzávaló nyomógépeket vásárolt meg Gordontól. Akkor már mint hozzáértő tanácsoltam neki, hogy térjen át offset nyomásra. Miklós fiam segítette az áttérést. A betűszedésre az IBM készített elektronikus, ún. proporcionális betűket szedő írógépet az offset eljárás részére. Ez 1977-ben mindent megoldott. A probléma tíz évre rá jött a betűszedéssel, a IBM beszüntette a betűszedő írógépek forgalmazását, nem kaptunk többé magyar ékezetes „buzogányt”, a meglévők egymás után eltörtek. Volt olyan szám amit már csak dőlt betűkkel szedtek ki. Szerencsére akkor találtam rá egy kiállításon az Apple Macintosh első számítógépére. A hozzávaló lézer nyomtatóval 15 000 dollárba került. De akkor még nem lehetett a magyar ékezetes betűket leütni a klaviatúrán. A szerencse hozta erre Vida Dénest (Abhay Narayan tudós hindu vaisnava szerzetes), aki említette, hogy ők megoldották ezt a problémát, Kagylókürt nevű folyóiratuk előállításánál. Egy kis program (QuicKeys) teszi át az ékezetes betűt a kiválasztott billentyűre. Mai napig is ez használjuk.

Még ami az újságot illeti, mennyire hullámszott az előfizetők száma?

Az országos hetilap első éveiben határozott növekedést értünk el, mind a korábbi Magyar Élet hetilap, mind a sydneyi Ausztráliai Magyarság korábbi értékesítése megduplázódott, azután jó időre megállapodott az előfizetők és az újságosoknál vásárlók száma. Nagyon jól ment a hetvenes évek közepétől egészen '95-ig, de attól kezdve gyorsuló ütemmel veszítjük el az olvasókat, annak során, ahogy kihal az a nemzedék, amelyben még él a nemzet sorsa iránti érdeklődés.

Az újabban érkezett magyarok gondolom inkább az internetről tájékozódnak...?

Igen, nagyjából onnan tudnak beszerezni információt, de megveszik az újságot esetleg azért, hogy álláshirdetést nézzenek. Úgy valamicskét érezhető, hogy ők is vannak, de nem olyan mértékben, ahogy az pótolná azokat, akik itt elhunynak.

Az idén harmincöt éves az országos megjelenésű Magyar Élet, erről megemlékeztek?

Nem is gondoltunk rá. A huszonöttről megemlékeztünk, akkor kiadtunk egy olyan számot, amiben összeírtam visszamenőleg visszakeresve az összes újságszámából, hogy kiktől jelent meg valami. Az hosszú lista, és nagyon érdekes volt. Nem hiszem, hogy időnk lenne most már erre. Általában nagyon kevés az idő mindenre egy hetilapnál. Amit már kellett volna említenem, hogy Sydneyben ketten vagyunk a munkához Józsa Erikával, ő főleg az üzleti részét látja el, a hirdetéseket szedi, számlázza, az előfizetéseket könyveli, de azonkívül ő állítja össze most már a Duna TV műsorát, és a tartalomhoz is nagyon értékesen hozzájárul.

Hogyan befolyásolja az internet és a diaszpórának a változó összetétele az előfizetők számát?

Nem hiszem, hogy az internet számottevően elvonja az olvasókat. A mi közönségünk idősebb korosztály, persze ismerek jó néhányat, aki internetez, de azért még az újságot is járátja. Tehát ez nem nagyon zavaró dolog. Néha kérdezik, hogy miért nem tesszük az újságot internetre, amire most valóban mutatkozik lehetőség. Írásaimat rendszeresen elküldöm főleg magyarországi meg más földrészek ismerős vagy érdeklődő magyarjainak, így személyre szólóan, és újságszerkesztőknek is, vannak akik rendszeresen közzéteszik.

Ahhoz, hogy tartalmas és elgondolkodtató cikkeket írjál, Neked is rengeteget kell olvasnod, gondolkodnod? Kilencven évesen azért...?

Hát igen, az évek száma. Mondjuk én nem érzem tehernek a kilencven évet, ami talán meglepő dolog.

De akár húsz évvel ezelőtt is hogyan tudtál lépést tartani a sok olvasnivalóval és kapcsolattartással?

Mondjuk az internet-világ előtt lassabban ment az információáramlás. Amikor még havilapot szerkesztettem, nem a napi események érdekeltek, sokkal inkább azok előzményei. A belvárosban dolgoztam, az egyórás ebédidőben látogattam az antikvár könyvüzleteket, és összeszedtem olyan dolgokat, amik Magyarországgal kapcsolatosan, vagy a mi sorsunkkal kapcsolatosan érdekesek lehetek. Rengeteg értékes információhoz jutottam, amikből csak később bontakozott ki azok értelme a napi politikában. Láttam hogy a politika nem úgy történik, és nem azért történik úgy, ahogy azt olvashatjuk az újságban, vagy ahogy a rádióban mondják.

Ez érdekes. Például?...

Például kerestem annak a logikáját, hogy Amerika miért tudott a Szovjetunióval szövetségre lépni, kapitalista és szocialista, hogy jön ez össze? És ha már a háború miatt annyira szüksége volt a szovjet szövetségre, miért nem hagyja abba, miért folytatja? És ennek a folytatásnak a hogyanjából az is kimutatható volt, hogy a későbbi szembenállás is mese. A valóság az, hogy Amerika a háborúban kivérezett Szovjetuniót világuralmi partnerévé tette, és még Reagan idejében is annak fenntartásán fáradozott. Mindezt megírtam akkor, ezek visszaolvashatók. Magyarországon megjelent három kötetben írásaim gyűjteménye a Püski Kiadónál. Beszereztem nagyon sok olyan könyvet, amelyek ezekkel a dolgokkal behatóan foglalkoztak, amiket kereskedelmi forgalomban nem lehetett megkapni. Pedig komoly könyvek, komoly szerzőktől – politikusok, tábornokok, satöbbi...

Hogyan találtad meg ezeket?

Voltak itt (talán még vannak is) háttérpolitikával foglalkozó magántársaságok, azoktól lehetett kapni ilyen munkákat, de hozattam

Amerikából, Kaliforniából is ilyen könyveket. Ezekre mondják, hogy „összeesküvés elmélet, nem is nyúlunk hozzá”. Ez nagyon kényelmes, ahelyett hogy azt mondaná, hogy is van ez? ... Érdeemes például elolvasni Szoltsenyicin könyveit. Divatos lett, Nobel díjat kapott, majd egyszerre ejtették a nagy könyvkiadók, recenzorok, mert nemcsak azt írta meg, amit mint tanútól elvártak tőle, de olyan dolgokat is megírt, amit meglátott a világszisztémában, ami több mint ami „politikailag korrekt”.

Az írásaid mögött álló kommunizmus elleni és Magyarország feltámadása iránti erős érzéseid hajtanak főleg...?

Végülis érzelmileg ellene vagyok mindennek, ami akadályozza a magyarok kibontakozását. Magyarország iszonyatosan lemaradt. Egyébként is elmaradt volt, mert a fölzárkózásnak a menete, kelet felé haladva mindig csökkenő tendenciát mutat. És erre jött az a negyvenöt év, ami alatt vissza volt fojtva minden haladás, teljesen át voltunk állítva egy hülye eszmei-gazdasági szisztémába, amiből még további lemaradás lett. Akkor most megjelennek külföldről, fölvásárolnak mindent. A kapitalistává privatizált komunisták a mai, Amerikából irányuló, liberális kapitalizmus szövetségesei. A nemzetközi baloldal már nem keletről támad, hanem nyugatról, tehát ott van a magyarellenesség fészke. Orbán Viktornak lehet elég információja arról, hogy az agresszív baloldal teret veszít, azért tehet bátor lépéseket, amiről tudja, hogy meg fogják támadni, mint a bankok megadóztatása. Az Európai Unió jelenlegi összetételében baloldali többségű, de a jelek szerint ez meg fog változni rövidesen, ahogy Magyarországon is megtörtént, kiszorult a baloldal Magyarországon. Ott persze lassabban, mert ott nem olyan sarkosan, élesen mutatkozik meg a nemzetellenes és a nemzeti.

Az hogy nálunk ilyen, az szerinted a magyar temperamentumnak köszönhető, vagy más az oka?

Nem vagyunk mi olyan különlegesek. De annyira mélyen voltunk beleszorítva a kommunizmus alatt, és annyira le volt fojtva, sokkal inkább, mint akármelyik más országban.

Pedig nálunk volt az ún. gulyás kommunizmus...

Az a gazdasági része a dolognak. A különbséget az adja, hogy amíg Csehországban, Szlovákiában, Romániában, Szerbiában a kommunizmus nemzeti alapokon állt, addig Magyarország kommunizmusa kivételesen egészen határozottan és erősen nemzetellenes volt. Az hogy a Kádár idők folyamán ez egy kicsit másképp alakult és enyhült, nem érinti a lényegét. A magyar nemzeti középosztályt egyszerűen kiirtották, lehetetlenítették, teljesen kiiktatták, és meg

se lehetett nyikkanni, el kellett fogadni azt, hogy „az az átkos Horthy ország...”, meg ilyenek végig. És ezért van ez az erős bal-jobb összecsapás, ami természeténél fogva nem enyhülhet, és most éppen felturbózzák külföldi segítséggel. És a baloldal gazdaságilag is, meg mindenképpen annyira megmutatkozott kormányzásra alkalmatlansága és ártalmassága terén, hogy tényleg a magyarok többségében ez most már így lerakódott, és él még annak ellenére is, hogy itt vagyunk az Orbán-terminusnak a felénél és még mindig nagyon szép a támogatottsága minden gazdasági baj ellenére..

Innen a világ másik végéről, amikor írsz, akkor mit remélsz a vezércikkeiden keresztül?

Semmi mást nem akarok, csak azt, hogy legalább ez a kis magyar társadalom informálva legyen. Aki egyáltalán érdeklődik, hogy nahát hogy is van, mint van, az legalább lássa jól, hogy miért van úgy ahogy van. De ahogy szétküldöm írásaimat, több újság átveszi Magyarországon. A KAPU folyóirat minden számba tesz egyet, közel húsz év óta. Mondják is otthonról – milyen jól látod az itteni helyzetet.

Hazajársz rendszeresen, ugye?

Most már nem. 1991 óta 17 alkalommal töltöttem 3–6 hónapokat otthon. Három évvel ezelőtt voltam utoljára, akkor is már csak azért, mert illet személyesen átvenni a Magyar Örökség díjat az újság és magam nevében. Családi feladat helyben tart. Persze személyes kapcsolatokkal lehetett információkat, benyomásokat szerezni, mondjuk ez hiányzik, de a lapokból, publikációkból, az internet számtalan közleményeiből szerzett tájékozódás bőven elegendő az események követéséhez, kiértékelésük már csak rutin kérdése.

Tehát naponta követed ezeket a forrásokat?

Ó, igen. A fő lapokat megnézem, és van még egy-két olyan hely, ahol érdekes dolgokat lehet találni. Sokan segítenek, fölhívják a figyelmemet. Interneten közzéteszik, hogy itt ez olvasható. Tehát információból nincs hiány. Végülis alkalmanként egy téma kell, ami érdemes vagy időszerű alaposabb elemzésre.

Egy vezércikk megírása Nálad hogy történik, leülsz és megírod, vagy...?

Vasárnap estére már igyekszem kiválsztani a témát, amihez összegyűjtöm a feltalálható adatokat. Nagy kár, hogy a vezércikk, mint műfaj, kiment a divatból. Én még emlékszem a harmincas–negyvenes évek újságjaira és neves vezércikk íróira, a műfajt akarom éltetni. A „felvezetést” kell igazán megalkotni, a többi ömlik belőle. Amikor nincs különösebb esemény, mindig jó téma az emigráció kapcsolata az országgal. A „Mit ér a magyar a nagyvilágban” például nagy

visszhangot kapott, tucatnyi értékes hozzászólás érkezett. Érdeemes lenne követni az ösvényt.

A Magyar Életnek a jellege és a mivolta nagyon is Hozzád fűződik-, ha Csapó Bandi nem ír már vezércikkeket, hogyan néz ki a jövője?

Szép cím a főszerkesztői, Márffy Attila ragaszkodott ehhez, de a heti tartalmi anyaghoz kevés érkezik tőlem. Az egy másik oldala a kérdésnek, hogy egyetérték Attila szerkesztési filozófiájával, aminek lényege, hogy az újság az olvasói társadalomé és a nemzeti elkötelezettségé. Attila zárórára megkapja az írásomat, akkor olvassa el, amikor megkapja a nyomdától a kötegeket. Én is csak azután látom a lap tartalmának nagyobb felét. Nincs idő előre megbeszélni, rutin munka lett. Mindebből az jön ki, hogy az újságban csak egy szín az én írásom a palettán.

Sok kitüntetéssel elismerték a munkádat...

Igen, most az utóbbi időben....

Megkérdezhetem, hogy melyik áll legközelebb a szívedhez? A legfrissebb a Tisztikereszt volt ugye 2011-ben? Gratulálok hozzá!

Köszönöm szépen. Igazán mindet értékelem. A Magyar Örökség cím elnyerése azért különleges, mert társadalmi értékelés, sok egyetértő ember ítélete alapján adja a Magyarorszáért Alapítvány. Az emigráció részére adott állami kitüntetések az adományozót is érdeklik, hiszen nemzeti szolgálatot jutalmaz. Az elmúlt 22 évből 16 éven át a nemzeti értékrenddel szembenálló kormányok más indokok alapján adták az állami kitüntetések. Magyar részéről büszke vagyok rá, hogy a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét a Nemzeti Együttműködés Rendszerének kormányzati idején kaptam. Amikor a Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet 1991-ben megkaptam, bizony volt egy kis politikai vita rajta. Vonakodtam elfogadni Göncz Árpád mint adományozó részéről, de Pordány László nagykövet győzött meg, fogadjam el, mert nagy vita volt a kitüntetendő személyek miatt a kormány és az államelnök között. Neveket húztak-vontak ki-be, mire összeállt a lista, a baloldalt hoznám nyerő helyzetbe.

Vajon milyen alapon folyik a vita, amikor érdemeket kell értékelni?

Ez sajnós a magyarországi bal–jobb szakadék, amit nem hidalt át az a gesztus, hogy az MDF-kormány mellett az SZDSZ adja az elnököt. Volt személyes élményem is Göncz Árpáddal. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus volt Szegeden 1991 augusztusában, mely alkalommal Pordány László nagykövet házának vendége voltam. A kongresszus több napon át tartott, melyek egyikén megjelent a köztársasági elnök. Ez alkalommal visszamaradtam a nagykövet lakásán, mert felajánlottam, hogy legépelem a már felvázolt beszédét másnapra, mert nem lett volna rá ideje. Valami zaj az utcán, kinézek az

emeleti ablakon, nagy fekete kocsis, rendőrök. Kilép Göncz Árpád, már jön is be a házba, föl a lépcsőn, nyújtja a kezét, – Göncz Árpád vagyok, szervusz! – Csapó Endre vagyok, szervusz, Isten hozott! Pordány László meghívta egy kávéra. Csináltam vele interjút a Magyar Élet részére. Jó félóra felállt, menni kell. Ment lefelé a csigalépcsőn, én mögötte, még beszélgetvén a gazdasági helyzetről. Azt találtam mondani, hogy bizony most ide egy IV. Béla kellene. Hátranézett, merev arc, ment tovább, többet nem szólt. Akkor jöttem rá, hogy mit is mondtam.

Olyan érdekes életed volt, azon nem gondolkodtál, hogy megírod a memoárodat?

Nagy időket éltem át, nagy eseményeket láttam, de azoknak nem voltam szereplője, nem löttem ki orosz tüzelőállást, nem voltam események hőse, csak sodródtam, amiben fennmaradni kellett valamennyi rátermettség. Vannak sokan, akik többet tettek, többet láttak, írják meg ők, csak legyen még olvasó is. A mai generációt nem nagyon érdekli az emigráció múltja, küzdelmei. Nem panaszkodhatom, számos előadást tartottam emigrációs munkánkról Lakiteleken, ahonnan elindult a nemzeti újjáéledés, a Kossuth Klubban, amikor nemzeti szervezetek tartottak megbeszélést. Legutóbb a sydneyi Deák Kör hívott meg, ahol az emigrációról beszéltem, hogy mi a nemzet, miért vagyunk mi magyarok itt? Kardos Béla is küldi szét a nagyvilágba, magyaroknak serkentő értekezéseit, amik bárha legalább dolgaink megvitatását idéznék elő. A nemzeti kormány meghirdette a nemzeti összefogás jelszavát, abba tartalmat is kell beépíteni. Azok a nagy időszakok, amikor közakarattá válnak a nagy gondolatok. Most még a gondolatok magányos farkasok.

2013. január 11.